Rank som cypressen, frisk som nyvävd krans,
håll kvar din vinskål, blomstrens lena frans!
Snart blåser dödens vind oss annorstädes
och gör med livets dräkt som nyss med blommans glans.
(övers Akbar Golrang och Sven Christer Swahn)

PERSISKA SUFI-POETER

Rumi. Miniatyrmålning.

Några av de bästa sufi-diktarna skrev på persiska, främst **Sanai**, **Attar**, **Rumi** och **Araqi**. Sadi och Hafiz använder också sufiska motiv, men vi vet inte om de var med i någon orden. **Rumi** (även kallad Movlana) flyttade som ung till staden Konya i dagens Turkiet. I sufiska dikter uttryckte han sin berusande gudskänsla. Ett annat sätt för Rumi att uttrycka sin känsla för Gud var extatisk virveldans, och efter hans död upprättades en sufi-orden som kallas De dansande dervischerna (dervisch är ett annat namn på sufier).

De flesta av Rumis dikter är ghazaler. En klassisk ghazal har rimschemat aabacada… De rimmande raderna slutar på samma ord med rimordet före. I ghazalen nedan uttrycks längtan efter förening med Gud i en rad sensuella bilder.

Visa din kind, ty till trädgård och blomstergård står mitt begär!
Skilj dina läppar åt, ty till sötmans brunn går mitt begär!
Solsken, blotta din kind bakom molnens slöja,
Ty till detta lysande, bländande anlete når mitt begär.
Likt en jaktfalk förnam jag din kärleks trumslag
Och har återvänt, ty till härskarens arm står mitt begär.
/---/
Lutan talar: ”Förväntan tär mig beständigt”,
Till den spelandes hand och smekande anslag står mitt begär.
Själv en luta av kärlek berörs jag av kärlek;
Inför Förbarmarens nåd och eviga plektrum står mitt begär.
Tänd, du sol från Tabriz, en gryning av kärlek!
Jag är en härfågel, därför till Salomos närhet står mitt begär.
(Övers Bo Utas)

STADEN SHIRAZ

Shiraz är en stad i södra Iran. Under medeltiden hade staden flera hundra tusen invånare. Den var ett stort kultur- och lärdomscenter, känd som Vishetens hus. Över femhundra moskéer och flera sufi-ordnar gjorde staden till en andlig hemvist. Fem floder rann genom staden och gav den stor grönska i form av rosenträdgårdar och fruktlundar. Utanför stadsmuren låg ett ruinområde med värdshus och vinstugor där zoroastrier hällde upp vin åt törstiga muslimska ”syndare”. Staden och dess invånare hade tur under mongolstormen på 1200- och 1300-talet. Medan andra städer jämnades med marken och invånarna slaktades klarade sig Shiraz lindrigt undan. Från kulturstaden Shiraz kom två av persernas största diktare, Sadi och Hafiz.

cypress= sorts barrträd; annorstädes = på annat ställe; luta = stränginstrument

Medeltiden - *Mellanöstern*

Sadi levde ett fantastiskt liv, även om en del kanske är överdrivet. Han blev omkring 100 år gammal. Han både föddes och dog i Shiraz. Men ungefär halva livet var han på vandrande fot. Efter studieåren reste han runt i hela Mellanöstern samt Indien och Kina. Han deltog i krig, slogs med hindupräster och var i sju år fånge hos korsfarare. Efter att ha blivit friköpt av en köpman tvingades han att gifta sig med dennes dotter. Han förlorade sin enda son. Han såg förödelsen och förtvivlan i mongolernas spår, bl.a. Bagdads nästan fullständiga förstörelse 1258. Framför allt samtalade han med människor, alltifrån kungar, imamer och sufier till bönder, hemlösa och prostituerade. Han är känd för sin medkänsla med utsatta. Trots allt hemskt han såg och upplevde tog han författarnamnet Sadi, den lycklige. Kanske ironiskt menat, kanske sufiskt.

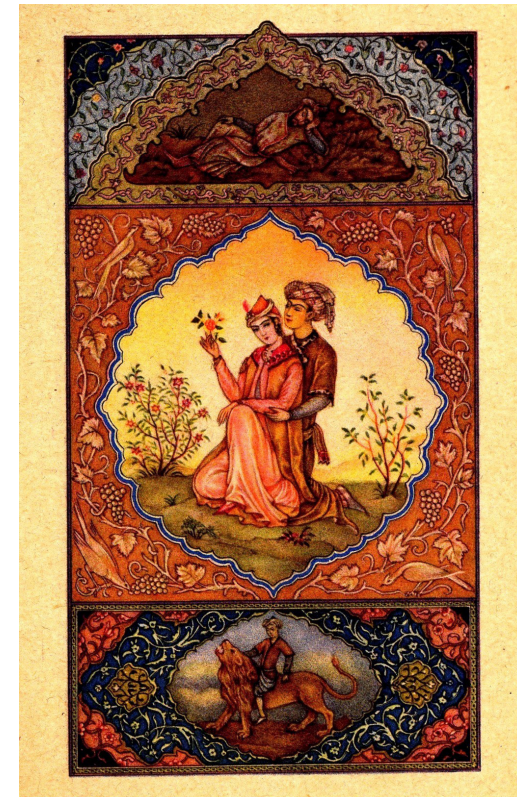

Miniatyrmålning till Sadis bok Gulistan.

Som gammal man i Shiraz skrev han sina två främsta verk *Bustan* (Lustgården, 1257) och *Gulistan* (Rosengården, 1258). Båda är förstås inspirerade av allt han sett, hört och upplevt. *Bustan* är helt på vers medan *Gulistan* består av korta berättelser med infogade dikter som kommenterar historien. Sadi målar snabbt upp en händelse och ger en moralisk poäng. Hans kvicka, humoristiska stil och insikt i livet har gjort böckerna till några av de populäraste persiska verken.

PERSISKANS MÄSTERPOET

Till skillnad från den kringvandrande Sadi levde **Hafiz** (1300-talet) kvar i Shiraz hela livet. Där skrev han dikter, mest ghazaler om vin, kärlek, skönhet, livets korthet, mystikens väg till Gud m.m. Han är en självklar del av varje iraniers bokhylla. Vad är det då som gör Hafiz till den bästa persiska poeten?

MYSTIK OCH SINNLIGHET

Dels behärskar han som alla stora poeter det lyriska språket: dikterna är välljudande, formen är fulländad, språket är rikt och mustigt, och innehåll och form går perfekt ihop. Men det hör vi inte i svensk översättning. Man ser dock färgprakten i de scener han målar upp: vinets rubinröda must, bägarens glans, kvinnans lockar, doft av ambra och mysk, blommornas gestalt, näktergalens sång, östanvindens fläkt, skymningens och gryningens dunkel. Det är härligt sinnligt – och vackert, och berusande. Man känner genom Hafiz ord berusningen av vin, skönhet och kärlek. Och man märker den sufiska mystiken som hela tiden tränger fram genom de symboler Hafiz använder:

ambra = luktämne; mysk = luktämne; munskänk = avsmakare

O munskänk! Låt bägaren lysa av vinets ljus!
Sångare! Sjung att världen uppfyller vår önskan!
O du som är obekant med vårt drickandes begär,
vi har skådat Hans anletes spegling i bägaren!
/---/
De älskandes ögon är min berusnings källa.
I rusets hand lägger jag därför mina tyglar.
/---/
Tårarna själver, O Hafiz! Låt dem rinna likt frön!
Föreningens fågel spanar kanske här efter föda.
Himlens grönblå hav och nymånens skära
tvagar sig i Hajj Qiwams barmhärtighet!
(orimmad övers Ashk Dahlén)

Hafiz dikter sjuder av kärlekslängtan, berusning och njutning av stunden. Men dikterna kan tolkas på flera sätt. Dels bokstavligt – om sinnlig njutning och kärlekstörst. Dels som hyllningar av stadens furstar, Hafiz mecenater. Och dels enligt sufismens läror. Lovprisandet av vinet är självklart i dikten ovan; likaså hyllningen till mecenaten Hajj Qiwam, stadens vesir. Därutöver finns en andlig tolkning. Den andliga betydelsen uppenbaras genom en mängd symboler. Munskänken, bägaren, vinet, ljuset, Hans anlete, den älskade och älskande, himlens hav etc är symboler för sufierns strävan efter enhet med Gud för att uppleva hans himmelska kärlek. Hafiz dikter kan således läsas som en inre resa mot Gud.

Det som är så bra hos Hafiz är att den andliga dimensionen så smidigt lindas in i livsbejakande, sinnlig och vacker poesi. Det världsliga och andliga flyter hela tiden ihop i dikterna och går egentligen inte att skilja åt. Om världens skönhet är en gnista av Guds anlete – av Guds ljus, skönhet och kärlek – så uppenbaras den gnistan onekligen genom diktens skönhet. Det sinnliga, livsbejakande och sköna är rentav så starkt och bedövande att man lätt missar dikternas sufiska sida, som i raderna nedan. Många har sett Hafiz som en rent världslig poet, och det går lika bra att njuta av honom enbart så.

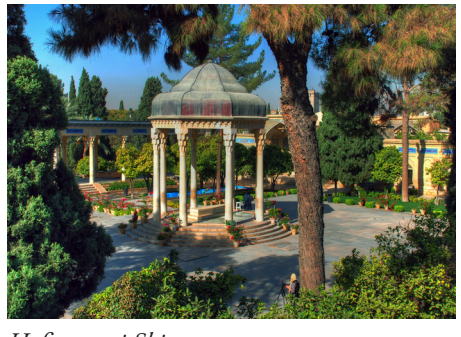

Hafiz grav i Shiraz.

Den röda rosen växer ur döden och får åter liv.
Violen knäböjer på ängen och bugar i hyllning.
Kyss munskänkens kind till flöjtens och lutans sång!
Drick morgonens vin och spänn harpans strängar!
Uppvakta inte rosen utan vin och himmelsk musik!
En livstid slocknar och går likt en vecka tyst förbi.
Grönskande dagar lyser upp jorden och himlavalvet.
Natthimlens stjärnbilder sprider sitt välsignande ljus.
/---/
(orimmad övers Ashk Dahlén)

Indien

Under medeltiden bestod Indien av många riken. Runt år 1200 erövrades norra Indien av muslimer från Afghanistan vilka upprättade Delhisultanatet. Muslimsk och indisk kultur påverkade varandra, men inom litteraturen dominerar typiska indiska motiv. Mellan 500-talet och 1000-talet skrevs de flesta verken på sanskrit. Men omkring år 1000 hade sanskrit dött ut som talat språk. Det hade sedan ungefär samma roll som latin i det medeltida Europa, ett lärt språk. Omkring år 1000 hade nya indiska språk utvecklats ur sanskrit och folkspråken prakrit. De nyindiska språken är de som talas i dagens Indien, bl.a. hindi och bengali. Efter 1000-talet skrev författare på både sanskrit och de nya språken.

Mellan 500-talet och 1500-talet skrevs flera epos och dramer på sanskrit, prakrit och nyindiska språk. Poesi skrevs ibland i samlingar om 100 strofer, där de behandlade ämnen som kärleken, naturen och levnadsvisdom. Varje strof sågs som ett eget litet konstverk. En av de främsta är **Bhartrihari** på 600-talet.

BHAKTI

En gren av hinduismen som blev mycket stor under medeltiden var bhakti. Rörelsen var emot kastsystemet och hyllade gudskärleken som den högsta kraften. Det finns många samlingar med bhaktidikter från medeltiden. I vissa fall vette bhakti åt mystikens håll, t.ex. vaishnava-poesin, som skildrade Krishnas kärleksmöten med herdeflickan Radha. Det var ett populärt motiv i lyriken fr.o.m. 1000-talet. Man kan läsa den sortens poesi som ren kärlekslyrik – mötet mellan två älskande. Men det finns också en mystisk-religiös sida av dikterna. Enligt myten har guden Vishnu inkarnerat sig i fursten Krishna. I den kärlekspoesi där Krishna möter Radha förenas människan och guden. Naturen ingår en förening med världsalltet. Vaishnava-poesin har en samtida motsvarighet i Europas kristna mystik och islams sufiska poesi.

VAISHNAVA-POESI

Viktiga vaishnava-poeter är **Jayadeva** med verket *Gitagovinda* (ca 1100), **Chandidas** som skrev *Sri Krishna Kirtan* (ca 1400) och **Vidyapatis** kärleksdikter (ca 1400). Hos den kvinnliga poeten **Mira Bai** på 1500-talet är det istället hon själv som är Krishnas älskare. Poeterna visar upp kärlekens olika sidor: längtan och trånad, förälskelsens drabbning och kval, kärleksaktens njutning och extas, svartsjuka, den andras skönhet m.m. Naturen bildar fond: mangoträdet, det svärmande biet, lotusblomman, jasminen, månen, fåglarna m.m. Dikterna är mycket sensuella, t.ex. följande dikt av Vidyapati. Han använder mycket alliterationer och rim, men det syns inte i översättningen. Däremot märks liknelserna i varje verspar.

sultan = muslimsk härskartitel